

בשבועות האחרונים רוקמת ממשלת ישראל, בשיתוף פעולה פרדוקסלי עם מינהל מקרקעי ישראל, הקרן הקיימת ורוב מפלגות הכנסת, מהפיכה אגררית רגרסיווית בעלת מאפיינים פיאודליים ממש. זכויות קנייניות על שטחים שגודלם בין 3 ל-4 מיליוני דונם - שהם יותר מ-20% משטח המדינה, וערכם עשוי להגיע ל-250 מיליארד שקל - עומדות להינתן במתנה לכ-3% מהאוכלוסייה. אם יתממש המהלך הזה, הוא יקבע את יחסי הריבוד הכלכלי והחברתי הבלתי שוויוני שהנצו בשנות ה-50. יונצח כאן מעמד מורם מעם של בעלי קרקע, הצפויים להתעשרות עצומה, בעוד ש-97% מאוכלוסיית המדינה ימצאו את עצמם בלא יכולת ליהנות מהמשאב הלאומי המוגבל והחשוב ביותר. בשנות ה-50 הבטיחה לעצמה המדינה בעלות על יותר מ-93% משטחה. במקביל התחיל מהלך של חלוקת קרקע לסקטורים ולשימושים שונים. החקלאות נתפשה אז כמרכיב כלכלי חיוני וכמפתח להצלחת הציונות, ושטחי עיבוד ניתנו לקיבוצים (הרבה) ולמושבי עולים (מעט). חוק מקרקעי ישראל קבע, עם זאת, שאדמה, חקלאית ואחרת, לא תימכר לצמיתות אלא תוחכר, ולמדינה שמורה תמיד הזכות להפסיק את החכירה. חשוב אפילו יותר: החוק קובע, שאם יוחלט על שינוי ייעוד קרקע מסוימת, הזכויות בה חוזרות באופן אוטומטי לבעלות המדינה. מי שעיבד אותה יהיה זכאי לפיצוי כערך השקעותיו החקלאיות במשך השנים. הסדר הפרטת הקרקע, שהממשלה ומועצת מקרקעי ישראל עמדו לאשר שלשום ונדחה בינתיים לשיבת הממשלה בשבוע הבא, סוטה סטייה ענקית מרוח החוק שהוזכר ומלשונו. לפי הסדר, במקרה של שינוי ייעוד, החקלאי המעבד יקבל פיצויים בגובה עשרות אחוזים (תלוי באזור בארץ) מהערך הנדל"ני החדש של הקרקע אחרי שיעודה שונה. השינוי הזה הופך את מעבדי הקרקע לבעלים בפועל שלנדל"ן לוחט, מעניק להם מתנה של מאות מיליארדים, ומותיר את שאר אזרחי המדינה מחוץ למשחק. לחצי הנדל"ן המאפיינים את ישראל בשנים האחרונות הופכים שינויי ייעוד של קרקע חקלאית לסיפור כלכלי לוחט. יש לדברים משמעות סביבתית, אך היא משנית. העוקץ הוא בכך, שמפלגות שיש בהן לובי חקלאי - העבודה, הליכוד, הקיבוץ הדתי ומרצ - חברו למפלגות הקשורות לעמותות ויזמי נדל"ן כש"ס ואגודת ישראל, וביחד הן מונעות דיון פרלמנטרי בפרשה. אין בכנסת שום התארגנות שמנסה לעצור את המהלך, אף על פי שברור שהוא עומד בניגוד גמור לעקרונות השוויון האזרחי. הריבודים המעמדיים ברוב מדינות אירופה נקבעו בתהליכים היסטוריים, שהגדירו את אצולות הקרקעות. בימי הביניים, למשל, מנהיגים אזוריים שסיפקו מסים וחיילים למלך באו על שכרם כשזכו בנחלאות - נכסים שהונצחו ככוח כלכלי, שנשמר עד ימינו. בסוף המאה ה-17 התחולל באנגליה תהליך של גידור שטחי מרעה. התוצאה היתה, מצד אחד, גיבוש אריסטוקרטיה חקלאית, שבמאה ה-19 נהפכה לאריסטוקרטיה תעשייתית, ומצד אחר - נישול רחב היקף של איכרים, שתרם להיווצרות מעמד הפועלים הבריטי. ד"ר סנדי קידר מהמחלקה למשפטים באוניברסיטת חיפה, החוקר זה עשור את נושא הקניין על קרקעות בישראל, היה הראשון שהתריע, עם הגיאוגרף הפוליטי פרופ' אורן יפתחאל מאוניברסיטת בן-גוריון, על גודל המחטף העומד להתרחש מתחת לאפנו. משמעות הדינמיקה ששני החוקרים זיהו היא, שתהליכים שהתפתחו באירופה במשך מאות שנים עומדים להיחתך בישראל בתוך שבועות, כמעט בלי שאיש מרגיש. חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, שנחקק ב-1992 מתריע קידר, יצר מציאות חדשה, שבה קניין פרטי אינו יכול להילקח מבעליו החדשים. תהיה אשר תהיה המדיניות החברתית של משטרים עתידיים בישראל, איש לא יוכל עוד לבצע חלוקה צודקת של הקרקע בין בעליה האמיתיים - כל אזרחי המדינה. על עשיית צדק עם הבעלים המקוריים, הפלשתינאים שהחזיקו ברוב האדמה החקלאית - לא יהיה אפשר בכלל לדבר. ממד מייאש במיוחד של הפרשה הוא הקושי שיש בהנחלתה לציבור. למרות היקפה העצום, קרקע חקלאית איננה רלוונטית פוליטית לרוב הציבור. המונחים ההכרחיים להבנת הסוגיה - חכירה, זכויות, שינוי ייעוד, ערך שוק כזה וערך שוק אחר - מורכבים מלהיקלט בתקשורת. מורכבות זו היא גם מן הסתם הסיבה, שעד עתה נרתם רק גוף ציבורי אחד - הקשת הדמוקרטית המזרחית - למאבק שהוא רלוונטי ל-97% מאזרחי המדינה.